

Juraj Brkan
NEKE RAZLIKE U ZAKONICIMA LATINSKE CRKVE I
ISTOČNIH KATOLIČKIH CRKAVA
*Some differences in the Codes of the Latin Church
and the Eastern Catholic Churches*

UDK: 348.1 : [282+281.5]
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 12/2013.

Sažetak

U članku autor podsjeća na potrebu uspoređivanja dvaju zakonika Katoličke Crkve: Zakonik kanonskoga prava za latinsku Crkvu (ZKP) i Zakonik kanona istočnih crkava (ZKIC); radi lakšega razumijevanja, donio je neke različite nazive u ZKIC u odnosu na latinsku Crkvu, te je naglasio načelo jednakosti i poštovanja obostrane discipline i obreda. U tim su zakoncima doneseni pojedini zakoni ili kanoni (mensura iuris) kao provedba prava (ius), tj. onoga što pripada svakome bilo fizičkim bilo pravnim osobama. Crkveni zakonodavac, sv. otac papa Ivan Pavao II. donio je konkretne propise radi ostvarivanja prava fizičkih i pravnih osoba, te pojedinih struktura unutar jedne Katoličke Crkve. Cilj je ovoga rada upoznavanje različitosti dvaju zakonika. U tom je smislu donio popis istočnih katoličkih crkava. Sve su crkve sui iuris i njihovi su obredi jednakopravni. Katolička Crkva diše plućima Istoka i Zapada. Poznavanje obaju zakonika pridonosi bratskoj ljubavi članova različitih crkava.

Ključne riječi: kanonsko pravo, istočne katoličke crkve, različitosti obreda, ustrojstva i discipline.

UVOD

Papa Ivan Pavao II. proglasio je dva zakonika za Katoličku Crkvu: jedan za latinsku Crkvu (25. siječnja 1983.), drugi za istočne katoličke crkve (18. listopada 1990). Kanoni (zakoni) iz obaju zakonika, odredbe su volje, razuma i vjere u jednu svetu, katoličku i apostolsku Crkvu. Ti kanoni imaju svoje uporište

u pravu (*iūs*) jer je pravo ono što pripada svakome u svrhu ostvarenja vlastitog života i vlastitog poziva, a zakon je mjera koji uređuje pravo i ostvarenje osobe i njezine pravne baštine. Iako Katolička Crkva ima dva zakonika, ona je jedna, ali ne jednolika. Naime, latinska Crkva i istočne katoličke crkve, koje su bile mnogo vremena odijeljene od rimske Crkve, od kada su došle u puno zajedništvo (usp. UR 13, 17; LG 23, OE, 1, 2, 3), čine (ustrojavaju) jednu Katoličku Crkvu na ovoj zemlji te one imaju dva opća zakonika u kojima se očituju neke različitosti.¹ U istočnim katoličkim crkvama razvijala se posebna disciplina i obredi isto tako i u latinskoj Crkvi. Budući da su se istočne katoličke crkve i latinska Crkva različito razvijale, one imaju neke duhovne i pravne pojedinosti (različitosti) koje se očituju u različitoj predaji i različitoj baštini pojedinih crkava. Zato treba dobro poznavati njihovo opće zakonodavstvo koje se u naše vrijeme nalazi u oba zakonika: ZKP i ZKIC. Crkveni Zakonodavac u ZKIC, u kan. 41. kaže: “Vjernici bilo koje samosvojne crkve, pa i latinske... neka se točno izobrazu u poznavanju i štovanju obreda te crkve (*in cognitione et cultu ritus eiusdem Ecclesiae accurate pro gravitate officii, ministerii vel muneris, quod implent, instituantur*).”²

Sveti Otac papa, u kan. 23, § 1 ZKP i kan. 26, § 1 ZKIC propisuje isto svim Kristovim vjernicima (svih staleža, obreda i

¹ Zakonik kanona istočnih crkava donosi opće zakone odnosno kanone za dvadeset tri crkve *sui iuris* koje proistječu iz pet tradicija; posjeduju svaka vlastitu autonomiju, organizaciju i disciplinu. Kao posebno Tijelo podvrgnute su papi kao Petrovu nasljedniku te imaju mogućnost donošenja vlastitih zakona. Usp. Mons. Pio Vito PINTO, *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001; usp. “Nota de Ecclesiis orientalibus sui iuris”, u: *Pontificium Consilium de legum textibus Communicationes* (dalje: *Communicationes*), vol. XLII, n. 2, 2010., str. 270-279. Vidi također relaciju P. Michaelis Kuchera S.J., “The teaching of Oriental Canon Law”, u: *Communicationes*, 2010., br. 2, str. 264-269. Kristova se Crkva kroz povijest dijelila u više navrata; *prva podjela* zbilja se na Kalcedonskom saboru. Tada je nastao raskol s monofizitima koji priznaju u Kristu jednu narav – božansku, dok druge crkve priznaju u Kristu dvije naravi: božansku i ljudsku. Najveća je podjela nastala 1054. između Rima i novog Rima – Carigrada. Nakon toga je došlo do obostrane ekskomunikacije između rimskog pape i carigradskog patrijarha. Kroz povijest je ostala želja za sjedinjenjem, tj. za ponovnim jedinstvom: npr. na Lionskom saboru (1274.), na saboru u Firenci (1431. - 1445.). To sjedinjenje nije potrajalo dugo. Jedinstvo je zapravo uspostavljeno s Armenskom katoličkom Crkvom. Nakon toga su pojedine crkve uspostavljale jedinstvo s Rimom.

² Usp. Dekret II. vat. sabora, *Orientalium Ecclesiarum*, 21. 11. 1964. (dalje: OE), 6; Pio XII. M. p. *Cleri sanctitati*, 2. Lipnja, kan. 2, § 2.

disciplina!) što im je zapovjedio izričito: “U vršenju svojih prava vjernici pojedinačno, a i okupljeni u društvima, moraju voditi računa o zajedničkom crkvenom dobru, o pravima drugih i o svojim obvezama prema drugima.” To je potpuno novi kanon u odnosu na staro zakonodavstvo i jednak za sve vjernike, muškarce i žene koji su udovi odnosno članovi Katoličke Crkve na zemlji, bez razlike mjesta i vremena. Oba zakonika pokazuju da je Crkva u istom Duhu sabrana “diše kao dvojim plućima, plućima Istoka i Zapada, i da jednim srcem, koje kao da ima dvije klijetke, gori u Kristovoj ljubavi”.³

Latinska Crkva i istočne katoličke crkve imaju posebne zakonike koji su doneseni na temelju dugoga povijesnog razvoja i različitih tradicija koje su započele od početka Kristove Crkve te posebno prema odlukama II. vatikanskoga sabora i postsaborskih crkvenih dokumenata. Na Istoku su prihvaćeni grčki jezik i običaji, a na Zapadu latinski jezik i latinski običaji. Iako se razlikuju po nošnji, pjevanju, gradnji crkava, ikonografiji, bitno je da nema razlike u vjeri i moralu, te su isti sakramenti, ali je razlika u slavljenju i u ustrojstvo samih crkava; donekle se razlikuju i pravne institucije koje su imale različiti razvoj. Sve to ne priječi zajedništvu u istoj Katoličkoj Crkvi kojom upravljaju papa i biskupi odnosno episkopi s papom u zajedništvu.

Upravo, radi toga, dva zakonika (njihov nastanak i različitost), na katoličkim visokim učilištima, studente treba poučiti kako bi ih usporedno mogli primijeniti u praktični život, posebno u pastoralnom djelovanju. Sve udove odnosno članove Katoličke Crkve “Božjeg naroda” kao i pastoralne djelatnike treba upoznati barem s glavnim propisima obaju crkvenih zakonika.⁴ Za dva zakonika, papa Ivan Pavao II. 26. listopada 1990. rekao je da se trebaju studirati kao komparativni studij ZKP i ZKIC, na katoličkim bogoslovnim fakultetima.

Na poseban način komparativni studij zakonika trebali bi izučavati pastoralni djelatnici ili oni koji se pripremaju za pastoralno djelovanje (u prvom redu župnici, župni vikari te

³ Ivan Pavao II. Apostolska konstitucija *Svete kanone*, kojom je proglasio ZKIC, 18. listopada 1990.

⁴ Jedan iz 1983. koji je proglašen 25. siječnja 1983., a nazvan je *Zakonik kanonskoga prava* (ZKP) za latinsku Crkvu (kan. 1), koji je stupio na snagu 27. 11. 1983. i drugi za *Istočne katoličke crkve* (ZKIC) koji je proglašen 18. 10. 1990., a stupio na snagu 1. 10. 1991. Katolici bi trebali *imati* oba zakonika *radi usporedbe!*

vjeroučitelji). Svi oni koji izučavaju ovaj predmet, trebali bi znati uspoređivati oba zakonika kako bi mogli postupati u skladu s odredbama zakonika, posebno u krajevima gdje žive vjernici različitih obreda.

Još više, oba zakonika trebalo bi poznavati također i radi ljubavi prema jednoj, svetoj i apostolskoj Crkvi. Istočne katoličke crkve i Latinska crkva jedna je Kristova Crkva.⁵ Upitati se je: kako će se članovi iste odnosno jedne Katoličke Crkve razumijevati i poštovati i voljeti, ako se ne poznaju? U tom je smislu II. vatikanski zatražio: “Neka se svi klerici i oni koji pristupaju svetim redovima dobro pouče po obredima i osobito o praktičnim normama u međuobredskim pitanjima; neka se pače i laicima, u okviru katehetske nastave, pruži pouka o obredima i njihovim normama” (OE, br. 4).

Čitamo u ZKIC, kan. 41: “Vjernici bilo koje samosvojne crkve, pa i latinske (*etiam Ecclesiae latinae*), koji zbog službe, služenja ili zadaća dolaze često u dodir s vjernicima druge samosvojne crkve neka se točno izobrazu u poznavanju i štovanju obreda te crkve, već prema važnosti, služenja ili zadaće koju obavljaju.”⁶ Stoga je bitno da se u rimokatoličkim crkvama i na vjeronauku vjernike pouči najosnovnije razlike između grkokatolika i rimokatolika.

Kod uspoređivanja dvaju zakonika treba imati također na pameti ekleziologiju II. vat. sabora, koju je crkveni zakonodavac pokušao prevesti u *kanonistički jezik*.⁷ I jedni i drugi vjernici su: “... oni koji su, krštenjem pritetjelovljeni Kristu, sazđani u Božji narod i zbog toga su, postavši na svoj način dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, povezani da, svatko prema svojem položaju, vrše poslanje koje je Bog povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu” (ZKP kan. 204, § 1): Ono što isti

⁵ Kristova je Crkva jedna, u njezinu zajedništvu potpuno su oni kršteni koji se na ovoj zemlji u njezinu vidljivom uređenju povezuju s Kristom, i to vezama: 1. ispovijedanja katoličke vjere, 2. sakramenata, 3. crkvenog upravljanja (ZKP iz 1983. kan. 205; (LG), br. 14).

⁶ Npr. u *Glas Koncila* od 17. veljače, str. 21. jedna studentica iz Zagreba, grkokatolkinja, između ostalog, izjavila je: “Meni se dogodilo na fakultetu da profesor nije znao razliku između rimokatolika i grkokatolika. Kad su mladi u pitanju, nažalost oni premalo znaju o grkokatolicima. Kad im kažem da smo grkokatolici, pojedini nas odmah svrstavaju u pravoslavce.”

⁷ Ovaj prvi kanon iz druge knjige “Narod Božji”, dio prvi, nadahnuo se na: Konstitucija *Lumen gentium* (dalje: LG), br. 9-17, 31, 34-36; Dekretu, *Apostolicam actuositatem*, (dalje: AA), br. 2, 6, 7, 9, 10.

zakonodavac, Sveti Otac, kaže u ZKP iz 1983. kan. 204, § 2. kaže također i u ZKIC, iz 1990. kan. 7, § 2: “Ta Crkva, na ovom svijetu sazdana i uređena kao društvo, opstoji (*subsistit*) u Katoličkoj Crkvi kojom upravlja Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu.”⁸

Dva su zakonika potrebna Crkvi koja je ustanovljena kao društveno i vidljivo tijelo (LG 8), “da bi njezino hijerarhijsko i organsko uređenje bilo vidljivo, da bi se valjano uredilo vršenje služba koje su joj od Boga povjerene, osobito svete vlasti i dijeljenja sakramenata, da bi se uredili odnosi među vjernicima prema pravednosti utemeljenoj na ljubavi, da bi se osigurala i točno odredila prava pojedinaca te, napokon, da bi se zajednički pothvati, prihvaćeni radi usavršavanja kršćanskog života, potpomagali, učvršćivali kanonskim zakonima”.⁹

Iako je disciplina dvaju zakonika u mnogome različita i odnosi se na posebne samosvojne crkve, ipak treba odmah reći da su dva zakonika zakonici jedne Katoličke i Apostolske Crkve; to su ustvari opći zakonici Katoličke Crkve koje nadopunjuju krajevni zakoni različitih samosvojnih crkava i manjih njihovih jedinica te posebni zakoni koji se odnose na pojedina polja djelovanja unutar Katoličke Crkve. Zakonodavac u ZKIC, kan. 31. Propisuje: “Neka se nitko nijednog vjernika ni na koji način ne usudi navoditi na prijelaz u drugu samosvojnu Crkvu.”¹⁰

1. NASTANAK DVAJU ZAKONIKA

Sedmi ekumenski sabor, to jest drugi je Nicejski sabor (787.), proglasio kanone (zakone) koje su donijeli apostoli i sedam svetih i općih sinoda.¹¹ Od 691. godine ti kanoni skupa, u posebnom propisniku čine jedan Zbornik crkvenih zakona,

⁸ Usp. LG, 8, 9, 14, 22, 38; GS, 40.

⁹ Usp. Ivan Pavao II. Apostolska konstitucija *Sacrae disciplinae leges*, u: *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Glas Koncila-Zagreb, 1996 (dalje ZKP), str. XXXI - XXXII.

¹⁰ Usp. OE, br. 4.

¹¹ Pojam: “ekumenski” (od grčke riječi *oikomene*, sveukupnost nastanjenog svijeta) označuje univerzalnost ili katolištvo sabora i vjere koju on ispovijeda i utvrđuje. Papa Pavao VI. riječ ekumenski ispravio je u ‘opći’ (‘generalni’) za sabore koji su održani nakon Istočnog raskola, dok za prvih sedam sabora prije toga događaja ostaje termin “ekumenski” (usp. II. vat. koncil. Dokumenti, Kršćanska sadašnjost 2008., str. XI.) *Prvih sedam ekumenskih sabora*: 1. Prvi nicejski, 2. Prvi carigradski, 3. Efeški, 4. Kalcedonski, 5. Drugi carigradski, 6.

što je potvrdila *Kviniseksta* sinoda koja se održala u Trullanskoj zatvorenoj prostoriji grada Carigrada godine 691. jasnije ograničavajući drugom kanonu područje tih zakona. Od tada Kristova Crkva ima određeni Zbornik kanonskoga prava. On je uz druge izvore prava te nauku II. vat. sabora i Zakonika iz 1983. temelj pri donošenju jedinstvenoga zakonika za istočne katoličke crkve.¹²

Dok je prvi Zakonik za latinsku Crkvu sastavljen i proglašen 1917. godine, dotle je sastavljanje prvoga, jedinstvenoga i zajedničkoga ZKIC trajalo šezdesetak godine, tj. do 1990. god. Ako ovdje izostavimo govor o daljnjoj pripravi u traganju izvora i dokumenata koji je započet sredinom XIX. stoljeća, rad na donošenju ZKIC u XX. stoljeću, možemo razdijeliti na tri razdoblja:

a) 1929. papa Pio XI. osnovao je “Kardinalsku komisiju za pripremu istraživanja sastavljanja istočnog zakonika” koju je isti papa 17. srpnja 1935. preuredio i dao joj naslov “Papinska komisija za sastavljanje Zakonika istočnoga kanonskog prava”;

b) Pio XII. 1949. - 1957. proglasio je neke zakone za Istočnu katoličku Crkvu: o ženidbi (1949.), postupcima (1950.), redovnicima, Crkvenim vremenitim dobrima i terminologiji (1952.), obredima i osobama (1957.).¹³

Kada je riječ o sakramentima, onda treba naglasiti da je o sakramentima prije II. vaticanskoga sabora bio pripremljen tekst, ali saziv II. vaticanskoga sabora odgodio je proglašenje teksta o sakramentima iako je taj projekt bio pripremljen za objavljenje već 1958. godine.¹⁴

c) Nakon II. vaticanskoga sabora, papa Pavao VI. osnovao je 10. lipnja 1972., posebnu Komisiju za obnovu zakonika istočnih crkava čije je djelo važeći *Zakonik kanona istočnih crkava* koji je papa Ivan Pavao II. proglasio 18. 10. 1990., a stupio je na snagu 1. 10. 1991. godine.

Treći carigradski, 7. sabor je Drugi nicejski (787.) jer ‘Peto-šesti’ sabor ili Trulski (692.), Katolička Crkva ne priznaje.

¹² Razvojni put donošenja Zakonika kanona istočnih crkava vidi: *Zakonik kanona istočnih crkava*, Glas Koncila-Zagreb: Konstitucija pape Ivana Pavla II. *Svete kanone*, na. str. VIII - XXIII. Te “Prefatio” (Predgovor), str. XXVI. - LIII.

¹³ Dio Zakonika: sakramenti, zločini i kazne, bijahu već gotovi, ali je došlo do najave II. vaticanskoga sabora i predviđeno proglašenje Zakonika i zato je donošenje cijeloga Zakonika do daljnjega obustavljeno.

¹⁴ Usp. *Nuntia* 6 (1978.), str. 66.

ZKIC slijedio je Istočnu tradiciju te je razdijeljen na 30 naslova. Kanoni ZKIC zajednički su i vrijede samo za one istočne katoličke crkve koje su u zajedništvu s latinskom Crkvom, te čine zajedno Katoličku Crkvu. U kan. 1. ZKIC stoji napisano: “Kanoni ovoga Zakonika vrijede za sve i samo za istočne katoličke crkve, osim ako se, s obzirom na odnose s latinskom Crkvom, izričito nešto drugo odredi.”

Odredba kan. 1. ZKIC i odredba ZKP kan. 1. razlikuju se. Radi toga, treba naglasiti ono *omnes et solas Ecclesias orientales catholicas respiciunt* (za sve i samo za istočne katoličke crkve) (ZKIC, kan. 1) i *canones huius Codicis unam Ecclesiam latinam respiciunt* (Kanoni ovoga Zakonika vrijede samo za latinsku Crkvu) (ZKP, kan. 1). Tako, u ZKIC izuzimaju se latinska Crkva i istočne crkve koje nisu katoličke. Tu treba imati u vidu LG, br. 23. Vjernici koji pripadaju istočnim katoličkim crkvama trebaju služiti kanonima iz ZKIC “osim ako se, s obzirom na odnose s latinskom Crkvom, izričito nešto drugo odredi” (kan. 1 ZKIC). Ovdje nalazimo nuždan uvjet povezanosti ZKP i ZKIC, misli se na međuodnose među katolicima. ZKIC ima i taksativno nabrojene norme *vi canonis* i za vjernike latinske Crkve.

Ovdje treba naglasiti da se kan. 1. ZKIC i kan. 1. ZKP odnose na sve katolike, istočnjake i latinske, ovisno o mjestu gdje se nalaze. Zato: a) i jedni i drugi su subjekti univerzalnih zakona; b) svi su istočnjaci podložni univerzalnim zakonima istočnih crkava i partikularnih crkava gdje borave ili prebivaju osim ako što nije drugačije određeno (ZKIC, kan. 493); c) svi su latinski vjernici obvezni služiti općim zakonima iz ZKP i partikularne zakone koji su na snazi na području boravka ili prebivališta, osim ako je što drugačije određeno (ka. 12 i 13. ZKP).

Samo crkveni zakoni koji su u ZKP i ZKIC, prema kan. 11 ZKP i kan. 1490 ZKIC obvezuju one koji su kršteni u Katoličkoj Crkvi ili su u nju primljeni, a dovoljno su sposobni služiti se razumom i koji su, osim ako se u pravu izričito drukčije određuje, navršili sedmu godinu života. Gornje načelo, usvojeno je iz načela II. vatikanskoga sabora koje nalazimo u dekretu *Unitatis redintegratio* o ekumenizmu, br. 16. gdje je određeno izričito:

“Osim toga istočne su Crkve već od prvih vremena slijedile vlastite stege što su ih bili potvrdili sveti Oci i sabori, pa i ekumenski. Stanovita raznolikost u običajima i navadama ne samo da ni najmanje ne stoji na putu jedinstvu Crkve već

dapače uvećava njezin sjaj i, kao što je gore spomenuto, mnogo pridonosi ispunjenju njezina poslanja. Stoga Sveti sabor želi ukinuti svaku sumnju te izjavljuje da istočne crkve, svjesne nužnog jedinstva svekolike crkve, imaju pravo upravljati se prema vlastitim zakonima, jer su pogodniji za njihove vjernike i podesniji za dobro duša. Potpuno poštovanje ovoga tradicionalnog načela, koje se, istina, nije uvijek poštovalo, jest jedan od nužnih preduvjeta za obnovu jedinstva.”

Gornje je načelo i te kako potrebno imati na umu kada je govor o različitoj disciplini latinske Crkve, istočnih katoličkih samosvojnih crkava, kao i istočnih nekatoličkih crkava s kojima još nema savršeno zajedništvo, ali treba imati na umu da se i u drugim kršćanskim crkvama nalaze elementi istine i svetosti, kako je to naglašeno u UR, br. 15. posebno: “imaju prave sakramente, a poglavito, i to snagom apostolskog nasljeđa, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama još povezanije najtješnjom vezom, ne samo da je moguće nego se i preporučuje neka *communicatio in sacris*, ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast”.

2. NEKI RAZLIČITI NAZIVI¹⁵

Prije nego što započnemo uspoređivati zakonike: ZKIC i ZKP smatramo nužnim ukazati na razliku u terminologiji koju uspoređujemo, stavljajući znak jednakosti (iako u potpunosti ne

¹⁵ Pojedine termine može se vidjeti u hrvatskom prijevodu ZKIC, 1996. na str. 863-1096. Tim se kazalom treba znati služiti kako bi se pravilno shvatilo pravno nazivlje u ZKIC. Što se tiče terminologije, usporedi: J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, II. izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje, Split, 1976. To je izdanje u kojemu je pisac donio zajedno: termine grčkog podrijetla, latinskog podrijetla i slavenskog podrijetla. Jerko Šetka piše: “Kršćanstvo je izvršilo veliki utjecaj na prosvjetu, kulturu, znanost i umjetnost različitih naroda. Nema područja ljudske djelatnosti među kršćanskim narodima na kojem kršćanstvo nije pokazalo jak, snažan utjecaj... Kršćanstvo je tako u pojedinih naroda stvorilo novu, posebnu skupinu termina, novo nazivlje – kt. (= kršćansku terminologiju). Na stvaranje te t. (terminologije) redovito utječe više faktora. Posebno su pri tome važna pitanja: Na koji način narod prima kršćansku vjeru? Otkuda dolaze vjerovjesnici? Koji je njihov materinski jezik?” (Šetka, str. 6; više o razvoju kršćanske t. kod Hrvata vidi na str. 7-15). Značenje pravnih termina može se naći i u drugim Leksikonima, enciklopedijama te kod pisaca, posebno pravnika.

odgovara!) kako bi se bolje shvatilo u odnosu na pravno nazivlje ZKP: evo najnužnijih različitih naziva:¹⁶

- *hijerarh*¹⁷ (grč. hieros + arho: vladam) jerarh: ordinarij ili upravitelj *samosvojne crkve* koja ne mora biti ni patrijarhijska, ni velika nadbiskupijska, ni metropolitanska;

- *mjesni hijerarh* (ZKIC, kan. 984, § 2);

- *viši poglavari* u ustanovama posvećenoga života (kan. 984, § 3);

- *eparhija* (grč. eparhia: pokrajina; crkvena pokrajina kojom upravlja episkop ili metropolit;); područje koje se podudara s civilnom upravom u Bizantskom carstvu kojim upravlja eparh = dijeceza;

- *egzarhija*¹⁸ (u pravoslavlju, autonomna nacionalna crkva kojom upravlja egzarh, npr. u XIX. st. Bugarska pravoslavna Crkva); u ZKIC = manja crkvena jedinica, koja još nije u pravom smislu samosvojnih crkva iako njom upravlja egzarh bilo u ime onoga koji ga je imenovao, bilo u svoje ime; to mora biti sigurno u osnutku egzarhije (kan. 312). U pravu je jednak eparhijskom biskupu ako se u pravu što drugo ne određuje.

Prema kan. 311, § 1: "Egzarhija je dio Božjega naroda koji, zbog posebnih okolnosti, još nije osnovan kao eparhija, a koji je omeđen područno ili čemu drugome i povjerava se egzarhu na pastoralnu brigu." U latinskoj Crkvi imamo slične strukture: područna prelatura ili područna opatija (ZKP, kan. 370) te apostolski vikarijat ili apostolsku prefekturu (ZKP, kan. 371, § 1) i apostolsku administraturu, apostolski vikari ili apostolski prefekti upravljaju te apostolski administratori upravljaju povjerenom strukturom "u ime vrhovnog svećenika" (kan. 371, § 1).

Eparhija odgovara u kanonskom pravu dijecezi (prefekt, *praefectus urbis*, ili *praetor*). Onu eparhiju koja se nalazi u granicama područja patrijarhijske crkve prema kan. 85, § 3. patrijarh može s pristankom Stalne sinode osnivati, mijenjati i ukidati, što se tiče ostalih, npr. egzarhija, njih osniva, mijenja ili ukida samo Apostolska Stolica (usp. kan. 311, § 2). Eparhije

¹⁶ Usp. *Opći religijski leksikon*, A - Ž, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.

¹⁷ Zakonodavac u ZKIC, kan. 984 kaže tko je hijerarh.

¹⁸ ZKIC, kan. 177, § 1.

bi nekako bile slične u latinskoj Crkvi, apostolskim vikarijatima i apostolskim prefekturama.

Neki usporedni i različiti termini:

- *patrijarh*¹⁹ (od grč. patriarhes, otac, glava patrijarhijske crkve. Povijesno: prvi ekumenski Nicejski sabor god. 325. u kan. 6. odredio je da se sačuva već postojeća praksa po kojoj aleksandrijski biskup vrši jurisdikciju nad svim biskupima Rimske civilne dijeceze u Egiptu s Libijom i Pentapolijem. U spomenutom kanonu govori se o privilegijama biskupa Antiohije u rimskoj dijecezi na Istoku.

U ranoj Crkvi od IV. st. patrijarh je poglavar kojemu je podložan metropolit i ostali biskupi. To je najprije biskup u Rimu, Aleksandriji, a potom Carigradu (381.) i Jeruzalemu (451.); poglavar autokefalne pravoslavne crkve; u Katoličkoj Crkvi titula za papu, poglavare nekih istočnih crkava (Armenske, Maronitske, Sirijske) te nadbiskup u Jeruzalemu, Lisabonu, Goi i Veneciji.²⁰

- *Eparhija* termin u istočnom pravu odgovara terminu dijeceza u kanonskom pravu zapadne Crkve; eparhija je značila prefekturu bilo civilnu bilo civilnu pokrajinu. Eparh je označavo onoga tko predsjedava, prefekt, posebno praefectus urbis ili praetorii. U modrenom grčkom pravu eparhija označava podprefekturu ili distrikt kao podjelu civilne pokrajine, a eparhos je podprefekt.

*Eparhijski biskup*²¹ = kao u latinskoj Crkvi dijecezanski biskup ili rezidencijalni biskup.

*Protosinđel*²² = kao u latinskoj Crkvi generalni vikar.

Sinđel (kan. 246) = kao biskupski vikar (može ih biti više: ili za područje ili za vrstu vjernika ili za obred).

Eparhijska kurija = kao u latinskoj Crkvi biskupska kurija.

¹⁹ U ZKIC, kan. 56; O patrijarhatima prije II. vat. sabora, vidi više u: *Oriente Cattolico. Ceni storici e statistiche*, Città del Vaticano, 1962, str. 89 sl.

²⁰ Ujedinjenje dijeceza u crkvenu pokrajinu (metropolitanska organizacija) nalazimo već u II. st. na Istoku, a u IV. st. na Zapadu. Ta je organizacija odgovarala više-manje civilnim rimskim pokrajinama. Biskup, metropolit predsjedao je skupovima biskupa, potvrđivao je nove biskupe koje je birao kler i narod (Nicejski sabor, kan. 4) i on ih je posvećivao ako to pravo nije bilo pridržano patrijarhu (Aleksandrija). Metropolita su nazivali također nadbiskup kao počasni naslov što se ispočetka samo davao patrijarsima i esarhima (usp. *Oriente cattolico*, str. 97.).

²¹ ZKIC, kan. 178.

²² ZKIC, kan. 245.

Protoprezbiter (kan. 276) = kao u ZKP dekan.

Tipik (kan. 414) = samostanski statuti.

Synaxis (kan. 511) = skupština – kao u latinskoj Crkvi redovnički kapitul.²³

Kada je riječ o laicima, onda možemo reći da su propisi ZKP i ZKIC temeljno ne razlikuju. Klerici su: đakoni, prezbiteri (svećenici) i biskupi (episkopi). U istočnim katoličkim crkvama postoje također “niži klerici” što nije slučaj u latinskoj Crkvi. To su oni vjernici koji se odgajaju da služe Božjemu narodu ili za obavljanje obreda svete liturgije. Oni se ravnaju prema krajevnom pravu vlastite samosvojne crkve (ZKIC, kan. 327). U ZKP nema sličnog kanona!

Iako ZKP latinske crkve spominje *obredne crkve*, ipak ga treba smatrati da on obvezuje samo članove latinske Crkve (kan. 1. i 11). Tako u *Zakoniku kanonskog prava* za latinsku Crkvu u kan. 1. čitamo: “Kanoni ovoga Zakonika vrijede samo za latinsku Crkvu.”

Što se tiče katehizacije, zapažamo propis iz ZKIC, 625 koji nismo pronašli u ZKP. Zato kan. 625 iz ZKIC ovdje citiramo: “Katehizacija mora voditi računa o ekumenizmu pružajući pravu sliku drugih crkava i crkvenih zajednica; no, svakako se treba pobrinuti da se osigura prava katolička katehizacija.”

Prvi je Zakonik za latinsku Crkvu proglasio papa Benedikt XV. 1917. godine, u kojemu su bile mnoge stvari koje su se odnosile i na istočne katoličke crkve kako stoji u prvom kanonu toga Zakonika.²⁴

²³ Kada je u pitanju ZKIC iz 1990., onda treba reći da se u njemu spominje i latinska Crkva: npr. kan. 37, 41, 207, 322, § 1, 432, 696, 830, § 1, 916, § 5, 1465; uglavnom se tu radi kada se kaže crkva *sui iuris* i *izričito* se nadoda “*etiam Ecclesiae Latinae*”, također latinske crkve. Isto tako u ZKP 1983. ima kanona koji spominju općenito *obredne crkve*, npr. kan. 111, § 1, 112, § 2, 214, 372, § 2, 383, § 2, 450, § 1, 476, 479, § 2, 518, 535, § 2, 846, § 2, 923, 991, 1015, § 2, 1021, 1109, 1248, § 1. Usp. M. BROGI, “Il nuovo Codice orientale e la Chiesa latina”, u: *Antonianum*, 66 (1991.), str. 55 - 61; Isti, *Il diritto all'osservanza del proprio rito* (CIC, can. 214, u: *Antonianum*, 68 (1993.), str. 108 - 119.

²⁴ CIC 1917. imao je slučajeve u kojima je obvezivao i istočne crkve. To su, prema kan. 1. bili oni slučajevi koji su se po svojoj prirodi odnosili na “istočnu Crkvu” (sada se kaže istočne crkve). To su: kanoni, koji su donosili božansko pravo bilo prirodno bilo objavljeno (pozitivno), odnosno božansko pisano i nepisano pravo, npr. O temeljnom ustrojstvu Crkve, sakramentima, sv. Ocu Papi, kao vrhovnom poglavaru Crkve; 2. kanoni, koji su tumačili ili primjenjivali božansko pravo, np. Kan. 864. i 866, § 3 o popudbini, 222 s. o općem saboru, 1555 o štovanju Pres. Trojstva, Bl. Dj. Marije i svetaca; 3. kanoni, u kojima se spominju pojedini obredi i uređuju njihovi odnosi, itd. Izričito je bilo propisano u kan. 1

3. NAČELO PARNOSTI ILI JEDNAKOSTI

Crkveni je zakonodavac na načelu *jednakosti ili parnosti*; jednakost obveza i prava latina i istočnjaka. Tu je naime crkveni zakonodavac prihvatio nauku II. vatikanskog sabora, OE, br. 3. “Te se mjesne crkve, i istočne i zapadne, međusobno, istina, dijelom razlikuju obredima, to jest bogoslužjem, *crkvenom stegom* i duhovnom baštinom; one su ipak jednako povjerene duhovnom ravnanju rimskog prvosvećenika, koji je, po Božjoj volji, nasljednik Petrova prvenstva nad sveopćom Crkvom. One su dakle jednake dostojanstvom, tako da se ni jedna od njih ne ističe nad ostalim na temelju obreda, ista su im prava i iste obveze, pa gledom na propovijedanje evanđelja svemu svijetu (usp: Mk 16, 15) pod ravnanjem rimskog prvosvećenika.”

U OE, br. 4. čitamo: “Najzad, svaki pojedini katolik i krštenik pripadnik svake nekatoličke crkve ili zajednice neka, stupajući u puno katoličko zajedništvo, svagdje na svijetu zadrži svoj obred, neka ga njeguju i koliko je god moguće opslužuju...”²⁵

Iako opća Katolička Crkva ima dva zakonika, ipak se može reći da je u pravilu, svaki istočni katolik subjekt zakona opće Crkve, općeg prava istočnih crkava, partikularnog prava određene istočne samosvojne crkve u koju je netko upisan; svaki latinski vjernik subjekt je prava opće Crkve, općeg prava latinske Crkve i partikularnog prava bilo područnog bilo osobnog, prema kan. 12 - 13 ZKP 1983.

ZKIC ima 1546 kanona. To je prvi jedinstveni zakonik za istočne katoličke crkve koji je donesen u crkvenoj povijesti. On se u mnogome razlikuju od ZKP latinske Crkve; a posve su im različiti izvori koji se nalaze u pravnoj tradiciji.

Zašto rimokatolici (vjernici koji pripadaju latinskoj Crkvi) uopće trebaju poznavati također i ZKIC kada su upisani u latinsku Crkvu. Zato što, također i vjernik koji je upisan u latinsku Crkvu, treba poznavati duhovnu baštinu, teologiju, obrede i disciplinu istočnih crkava, a to je naglasio i II. vatikanski sabor u OE, br. 4. i ZKIC, kan. 41. Jedan je od razloga i rješavanje međucrkvениh odnosa istočnjaka i zapadnjaka, čemu doprinosi poznavanje i

CIC 1917: “Licet in Codice iuris canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex rei natura etiam Orientalem afficiunt.”

²⁵ Usp. R. F. ESPOSITO, *Il decreto conciliare sulle Chiese orientali “Orientalium Ecclesiarum”*. Testo e commento, Edizioni Paoline, 1965.

različite discipline; potrebno je poštovati, poznavati i priznavati različitosti, koje obogaćuju Katoličku Crkvu. Posebno ovdje, ukratko, naglašavamo *ekleziološko značenje dvaju zakonika*.

II. vatikanski sabor proklamirao je temeljnu jednakost svih kršćana (LG, 32 i EO, br. 3. Zakonodavac je u kan. 208 ZKP i kan. 11. ZKIC propisao svim vjernicima da su obvezni i svojim načinom djelovanja uvijek čuvati zajedništvo s Crkvom. U kan. 12, § 2. ZKIC čitamo: "Neka s velikom brižljivošću ispunjavaju obveze koje imaju prema općoj Crkvi i svojoj samosvojnoj crkvi (*et propriam Ecclesiam sui iuris*).” U kan. 9. ZKP čitamo: "Vjernici su obvezni, i svojim načinom djelovanja, uvijek čuvati zajedništvo s Crkvom.”

Načelo jednakosti jest načelo tumačenja zakona, posebno kada je riječ o intereklezijalnim pitanjima unutar opće Crkve. Počevši od Prvoga vatikanskoga sabora (1869. -1870.), pape su nastojale donijeti zakone za latinsku i istočne crkve, što je naglasio papa Ivan Pavao II. u apostolskoj konstituciji *Sacri canones*, kojom je 18. 10. 1990. proglasio važećim ZKIC. Tu su veoma značajne riječi: "I sama postojana volja rimskih prvosvećenika, već od iskona sastavljanja kanonskoga zakonika istočnih crkava, da proglaše dva zakonika, jedan za latinsku Crkvu, a drugi za istočne katoličke crkve, sasvim očito pokazuje njihovu želju da se očuva ono što se je u Crkvi po Božjoj providnosti dogodilo, da ona, u jednom Duhu sabrana, diše kao dvojim plućima, plućima Istoka i Zapada, i da jednim srcem, koje kao da ima dvije klijetke, gori u Kristovoj ljubavi."²⁶

4. JEDNA VJERA, JEDNO UREĐENJE I RAZLIČITI RAZVOJ OBREDA I DISCIPLINA

Istočne samosvojne crkve i latinska Crkva ujedinjene su u jednoj vjeri i u jednoj božanskom uređenju opće Crkve; imaju pravo i obvezu da se ravnaju prema vlastitim zakonima (usp. LG 23, = EO, 5). Treba naglasiti da sama činjenica da opća Crkva ima dva zakonika da se više za opću Crkvu ne može govoriti samo o Rimskoj Crkvi. Dvostruka kodifikacija ima veliko

²⁶ ZKIC, str. XIII.

ekleziološko značenje jer se sve samosvojne crkve²⁷ smatraju jednako dostojanstvene i one su u punom jedinstvu sa Svetom Stolicom. Taj je status potvrdio II. vatikanski sabor u OE, br., 1. premda svaka crkva ima vlastite ustanove, vlastite obrede, vlastite crkvene tradicije, a ta tradicija dolazi od Apostola preko Otaca i svaka tradicija čini posebno božansku baštinu koja je nedjeljivo objavljena Općoj Crkvi (usp. ZKIC, kan. 39). Ovdje treba naglasiti da se i latinsku Crkvu treba smatrati samosvojom Crkvom u odnosu na istočne samosvojne crkve. Kada crkveni zakonodavac u kan. 174 ZKIC nabraja četiri vrste samosvojnih crkava kaže: “Samosvojna crkva koja nije patrijarhijska, ni velika nadbiskupska, ni metropolitanska povjerava se hijerarhu koji joj je na čelu po odredbi općeg prava i krajevnog prava koje je odredio rimski prvosvećenik.”

Latinska je Crkva posebna, njom izravno upravlja rimski prvosvećenik i ona nije patrijarhalna crkva i nije usporediv s istočnim, što, gledajući istočne crkve, ne bi mijenjalo njezin pravni status samosvojne Crkve; ona se ravna prema vlastitoj disciplini, tj. prema Zakoniku kanonskoga prava iz 1983.²⁸

Veliki broj institucija latinske Crkve u mnogome se razlikuju od institucija istočnih katoličkih crkava. To nam svjedoči samo letimični pregled ZKIC.²⁹

Iz dvostruke kodifikacija proizlazi *ekleziološko načelo*, koje je prihvatio II. vatikanski sabor, a ono je: istočne crkve i zapadna Crkva, ostaju ujedinjene u vjeri i u jednom božanskom ustrojstvu, imaju obvezu i pravo same sobom upravljati prema vlastitoj stezi (LG 23; OE 5). U katoličkoj ekleziologiji, latinska se Crkva više ne podrazumijeva samo pod sinonimom opće Crkve; latinski zakoni nisu sinonimi za univerzalne zakone. Na snazi su dva različita zakonika i oni predstavljaju novo pravno i eklezijalno stanje, tj. pravno stanje *sui iuris* istočnih crkava koje su u punom zajedništvu sa Svetom Stolicom. Taj *status* sastoji se u potvrdi načela II. vatikanskoga sabora, OE, br. 1,

²⁷ ZKIC, kan. 27: “... samosvojna crkva naziva se ona skupina vjernika povezana s hijerarhijom po pravnoj odredbi koju vrhovna crkvena vlast izričito ili prešutno priznaje kao samosvojnu (*sui iuris*).”

²⁸ Usp. D. SALACHAS - L. SABBARESE, *Chierici e ministero sacro nel Codice Latino e Orientale. Prospetive interecclesiali*, Urbaniana University Press, Città del Vaticano, 2004., str. 203 - 204.

²⁹ Usp. SALACHAS Dimitrios, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1993.

prema kojemu istočne crkve imaju vlastito ustrojstvo, vlastite institucije, vlastite liturgijske obrede, vlastitu crkvenu tradiciju, kako ZKIC propisuje: “Neka se obredi istočnih crkava vjerno održavaju i promiču kao baština opće Crkve u kojoj preko Otaca sjaji predaja Apostola i koji potvrđuje božansko jedinstvo katoličke vjere u raznolikosti“ (kan. 39).

Za obrede se kaže da je “Obred liturgijska, blagoslovna, duhovna i stegovna baština, različita po kulturi i povijesnim prilikama naroda koju svaka samosvojna crkva izražava vlastitim življenjem vjere” (kan. 28, § 1). Obredi su, oni koji nastaju iz: aleksandrijske, armenske, kaldejske i carigradske predaje (kan. 28, § 2).

Vjernici istočnih crkava, *katolici su* u pravom smislu riječi, iako se oni razlikuju od zapadnjaka po obrednoj pripadnosti i disciplini. Njihovo je mjesto u Katoličkoj Crkvi.³⁰ Iz povijesti Crkve saznajemo da su tijekom prvoga kršćanskog tisućljeća sve različite crkve Istoka i Zapada živjele u zajedništvu, u “zajednici ljubavi” kojoj je predsjedao rimski biskup kao vršitelj Petrove službe u Crkvi. Ne zaboravimo činjenicu da je kršćanski Istok najstariji dio Kristove crkve, Katoličke Crkve. U tijeku drugog tisućljeća došlo je do prekida crkveno-pravnih sveza zajedništva više istočnih patrijarhata s rimskim. Svaka je samosvojna crkva razvijala svoj obred i svoj pravni sustav. Ideja posebnog zakonodavstva istočnih katoličkih crkava započela je od Vatikanskog I. sabora (1869.-1870.), a konkretnije je Pio XI. 1927. godine doprinio stvaranju zakonika istočnih crkava, kada je rekao: “*Per unirsi, bisogna amarsi e per amarsi bisogna conoscersi.*”³¹

Nakon toga je Kongregacija za istočne crkve imala prvu Plenarnu sjednicu 25. srpnja 1929. na kojoj je odlučeno započeti s radom na zakonodavstvu istočnih crkava. Trebalo je više od šezdeset godina da se prvi put zajedno sabiru kanoni i koje proglašuje vrhovni zakonodavac – sveti otac papa. S manjim prekidima radilo se na toj kodifikaciji sve do 18. listopada 1990., kada je papa Ivan Pavao II. apostolskom konstitucijom

³⁰ Ovdje treba reći „da se istočne crkve, koje još nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom Crkvom, ravnaju istom i u temelju jednom baštinom kanonske stege, “svetim kanonima”, to jest onima iz ranih vjekova Crkve. (Ivan Pavao II. Konstitucija *Svete kanone*, 18. 10. 1990. str. XI.

³¹ Usp. *L'Osservatore Romano*, 10-11. siječnja 1927., u: *Civiltà Cattolica*, 19. ožujka 1927., str. 483.

Sveti kanoni proglasio prvi jedinstveni Zakonik kanona istočnih crkava, koji je stupio na snagu 1. listopada 1991. godine.

5. RAZLIČITI IZVORI: KODIFIKACIJA I OBREDI

ZKIC nadahnuo se ponajprije na Istočnoj pravnoj tradiciji³² i Dekretu II. vatikanskog sabora *Orientalium Ecclesiarum* o istočnim katoličkim crkvama od 21. studenoga 1964. godine. U OE br. 2 čitamo: “Sveta Katolička Crkva, koja je mistično tijelo Kristovo, sastoji se od vjernika koje u Duhu Svetome organski sjedinjuju ista vjera, isti sakramenti i isto poglavarstvo³³, i koji, urastajući u različite hijerarhijom povezane skupine, tvore mjesne crkve ili obrede (...)” Jednako je dostojanstvo svih obreda (OE, br. 3).

Pavao VI. 1972. osnovao je Komisiju za reviziju Zakonika istočnoga kanonskoga prava. Rad je trajao između 1974. i zaključio se 1990. To je jedinstveni Zakonik za sve istočne katolike. Ovaj je Zakonik kao pravno djelo u kojemu se trebaju održavati zakoni (*akribeia*). Tu se treba držati načela ekonomije (*oikonomia*), tj. treba respektirati čovjeka i spasenje njegove duše. Treba imati ljubavi prema crkvenom zakonu. Radi se naime o poretku “koji, dajući ljubavi, milosti i milosnom daru glavnu ulogu, treba da u isto vrijeme olakša njihov sređeni napredak u životu, bilo crkvenog društva bilo također pojedinih ljudi koji mu pripadaju”.³⁴

ZKIC je nemoguće shvatiti bez pouke cijelog Dekret II. vatikanskog sabora o istočnim crkvama: *Orientalium*

³² Usp. Najvažniji zakonski tekstovi za katoličke istočne crkve, prije II. vatikanskog sabora: Motu proprio pape Pija XII.: *Crebrae allatae sunt* 22. veljače 1949. stupio na snagu 2. svibnja 1949. (AAS, 1949., str. 89 - 119); *Salicitudinem nostram* 6. siječnja 1950., stupio na snagu 6. siječnja 1951. (AAS, 1950., str. 5 - 120); *Postquam Apostolicis Litteris*, 9. veljače 1952., stupio na snagu 22. studenoga 1952. (AAS, 1952., str. 65 - 152); *Cleri sanctitati* od 2. lipnja 1957. stupio na snagu 25. ožujka 1958. (AAS, 1957., str. 433 - 603.); (usp. *Oriente Cattolico* i ZKIC, posebno str. XL.-XLI.).

³³ Usp. ZKP, kan. 205: “Potpuno su u zajedništvu Katoličke Crkve na ovoj zemlji oni koji se u njezinu vidljivom uređenju povezuju s Kristom, i to vezom ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog upravljanja.” Usp. LG 14. ZKP, kan. 204, § 2: “Ta Crkva, na ovom svijetu sazdana i uređena kao društvo, opstoji u Katoličkoj Crkvi kojom upravlja Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu.” Usp. LG 8,9, 14, 22, 38; GS 40.

³⁴ AAS 75, 1983., Dio II., XI.

Ecclesiarum); on je temelj shvaćanja ZKIC. Ovdje ističemo da je više istočnih katoličkih crkava, i da se više ne govori istočna Crkva, nego istočne katoličke crkve. Prema redu prednosti istočnih patrijarhalnih crkava, na prvo mjesto dolazi carigradska stolica, poslije nje aleksandrijska, zatim antiohijska i konačno jeruzalemska (ZKIC, kan. 59, § 2).

Prema liturgijskoj predaji u Katoličkoj Crkvi koristi se više jednakodostojanstvenih obreda: *Latinski obred* (rimski, ambrozijanski u Milanu i nekim redovničkim zajednicama), bizantinski, aleksandrijski ili koptski, sirijski, armenski, maronitski i kaldejski”.³⁵

Čitamo u Zakoniku istočnih crkava: “I sama postojana volja rimskih prvosvećenika, već od iskona sastavljanja kanonskoga zakonika istočnih crkava, da proglase dva zakonika, jedan za latinsku Crkvu, a drugi za istočne katoličke crkve, sasvim očito pokazuju njihovu želju da se očuva ono što se u Crkvi po Božjoj providnosti dogodilo, da ona, u jednom Duhu sabrana, diše kao dvojim plućima, plućima Istoka i Zapada, i da jednim srcem, koje kao da ima dvije klijetke, gori u Kristovoj ljubavi.”³⁶

Cilj je svih kanona u oba zakonika spasenje duša i kanonska pravičnost, kanoni u ZKIC “prenose u novi život onu predaju od Apostola preko otaca koja sa svih strana dopunjava navještaj Evanđelja” (*Svete kanone*, str. XV). “Zakonik kanona istočnih crkava, ... treba smatrati za novu dopunu učiteljstva koje je izložio Drugi vatikanski sabor a kojom se konačno dopunjava kanonsko uređenje cijele Crkve” (*Svete kanone*, str. XVI - XVII.).

6. SAMOSVOJNE CRKVE I OBREDI

a) Samosvojne crkve

Zakonodavac je u kan. 27 ZKIC kazao što smatra samosvojnou crkvom: “samosvojna crkva naziva se ona skupina vjernika povezana s hijerarhijom po pravnoj odredbi koju vrhovna crkvena vlast izričito ili prešutno priznaje kao samosvojnou”. U § 2. prema kan. 28, § 2. obredi o kojima se radi u Zakoniku, osim ako je utvrđeno nešto drugo, nastaju iz: Aleksandrijske, Antiohijske, Armenske, Kaldejske i Carigradske predaje.

³⁵ Ivan Pavao II. *Svete kanone*, str. XV.

³⁶ Ivan Pavao II. *Svete kanone*, str. XIII.

Samo ustrojstvo istočnih katoličkih samosvojnih crkava razlikuje se od ustrojstva latinske Crkve. Istočne crkve *sui iuris* mogu biti: patrijarhijske, metropoljske, velike biskupije, druge jedinice *sui iuris*, kao npr. egzarhati, eparhije.

b) Pet je različitih obreda ili tradicija:

1. *Aleksandrijski obred* ili aleksandrijska tradicija:

- Etiopska Katolička Crkva
- Koptska Katolička Crkva

2. *Antiohijski obred* ili antiohijska tradicija: Zapadno sirska obred

- Maroniti
- Siro-malankarska Crkva
- Sirska Katolička Crkva

3. *Carigradski ili bizantinski obred*:

Melkitska patrijarhalna Crkva, Rumunjska metropoljska samosvojna Crkva, Rutenska metropolitska samosvojna Crkva, Ukrajinska veliko nadbiskupska samosvojna Crkva, Bjeloruska Crkva, Bugarska Crkva, Grčke (u Grčkoj), Mađarska, Italo-albanska (bizantinska Crkva u Italiji), Slovačka, Češka, Albanska, Ruska, Hrvatska samosvojna Crkva, Makedonska samosvojna Crkva, Istočna katolička samosvojna Crkva u Srbiji i Crnoj Gori.

4. *Kaldejski obred*:

- Kaldejska patrijarhalna Crkva
- Siro-malabareska veliko nadbiskupska samosvojna Crkva;

5. *Armenski obred*:

Armenska patrijarhalna Crkva.

Imamo 23 istočne katoličke crkva *sui iuris*.³⁷ Dakle, Katolička Crkva ima 23 istočne katoličke crkve plus latinsku Crkvu.

Istočne katoličke crkve imaju:

6 patrijarhata;

2 veliko nadbiskupske crkve *sui iuris*;

³⁷ Usp. U Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano, a cura di Edward G. FARRUGISA. SI, Pontificio Istituto Orientale, Roma 2000. Stoji da ima 21 istočna crkva *sui iuris*, a u *Communicationes*, vol. 42, 2010., br. 2, str. 270. Stoji "vi sono 22 Chiese *sui iuris*" iz pet istočnih tradicija. Apostolski egzarhat u Srbiji i Makedoniji zabilježen u *Annuario Pontificio* 2010. Među Crkve *sui iuris*. Ima 9 crkava *sui iuris* za koje u *Communicationes* stoji: „ceterae Ecclesiae *sui iuris*“. No, kako bilo da bilo sada ima 23, istočne katoličke crkve *sui iuris*.

4 metropoljske crkve *sui iuris*;

11 drugih crkava *sui iuris*.

Tako imamo 23 istočne katoličke crkve *sui iuris* (vlastitoga prava) koje su u punom zajedništvu s rimskom Crkvom.³⁸

c) O broju pripadnika pojedinim obredima

Evo nepotpune statistike:³⁹

TRADICIJE	CRKVE	STATUS	BROJ PRIPADNIKA
I.			
Aleksandrijska	1. Koptska	Patr.	163.630 ⁴⁰
	2. Etiopska	Metr.	427.537
II.			
Antiohijska	3. Sirijska	Patr.	158.818
	4. Maronitska	Patr.	3.290.537
	5. Siro-malankarska	Metr.	420.081
III.			
Armenska	6. Armenska	Patr.	593.459
IV.			
Kaldejska	7. Kaldejska	Patr.	494.871
	8. Siro-malabarska	2. Metr.	3.827 591
V.			
Carigradska (Bizantska)	9. Bjeloruska	(-)	?
	10. Bugarska		10.000
	11. Grčka		2.500
	12. Mađarska		290.000
	13. Talijansko-albanska		28.500
	14. Melkitska	Patr. (1948.)	1.587.900
	15. Rumunjska	Metr. (1948.)	707.452
	16. Rusinska	Metr.	646.260

³⁸ Usp. L. GEROSA, *Crkveno pravo*, Kršćanska sadašnjost Zagreb, travanj 2007, str. 55.

³⁹ Nemam najnoviju točnu statistiku. No, napisani brojevi ipak su orijentacija o istočnim katoličkim crkvama. Ove podatke preuzima iz crkvenog pravnika Libero GEROSA, *Crkveno pravo*. S talijanskog prevela: Klara Čavar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, travanj 2007., str. 55; *Communicationes*, 2010., br. 2, str. 270 - 279; *Annuario Pontificio*, Roma, 2010.

⁴⁰ Katoličkih kopta ima oko 250 000. Od god. 2006. na čelu je katoličkih kopta patrijarh Antonios Naguib. O Koptima više u: *Glas Koncila*, br. 3, 18. siječnja 2009., str. 18 - 19.

		(+ 461.555)
17. Slovačka		391.060
18. Ukrajinska	Vel. nadb.	4.194.900.
19. Hrvatska Crkva <i>sui iuris</i> . ⁴¹		
	Njoj pripada Bosna i Hercegovina	
	te Slovenija (Križevačkoj eparhiji)	43.878.
20. Makedonija, ima Apostolski egzarat u		
Skoplju oko		6.000. ⁴²
21. Grkokatolici u Srbiji i Crnoj Gori imaju		
Apostolski egzarat u Ruskom Kosturu.		
Njih ima oko 25.000 vjernika.		

U gornjim trima crkvama,⁴³ bilo je 48.768 grkokatolika. Hrvatsku grkokatoličku samosvojnu Crkvu čine grkokatolici u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, te u Sloveniji. Oni pripadaju grkokatoličkoj eparhiji u Križevcima.⁴⁴

Istočne katoličke crkve strukturirane su:

6 patrijarhalnih crkava *sui iuris*⁴⁵ (kan. 55 - 154): Armenska, Kaldejska, Koptska, Melkitska i Sirijska);

⁴¹ "Il territorio è suddiviso in 60 parrocchie con un totale di 43. 878 fedeli." 21. studenoga 1611. decretom *Divinae Maiestatis*, papa Pavao V. osnovao je apostolski vikarijat za katolike koji su pomalo prelazili u Katoličku Crkvu sa sjedištem u Morači. 17. srpnja 1777. s bulom *Charitas illa*, papa Pio VI. vikarijat je podigao na eparhiju sa sjedištem u Križevcima. Od 11. prosinca 1852. eparhija je postala sufraganiya nabiskupije Zagrebačke. (*Communicationes*, 2010., br. 2, str. 277 - 278.)

⁴² Makedonska Crkva *sui iuris* odijeljena je od Križevačke eparhije 11. 1. 2001.

⁴³ "U Hrvatskoj su grkokatolici organizirani u Križevačku biskupiju koja ima 21 467 vjernika istočnoga obreda . Od toga 15 566 vjernika na području Republike Hrvatske, dok je 4776 grkokatolika u Bosni i Hercegovini te 1298 u Sloveniji. Ustrojeni su u četirima dekanatima u 32 župe. Od aktivnih svećenika u Križevačkoj biskupiji 16 ih djeluje u Hrvatskoj, dok su trojica umirovljena." (Glas Koncila, br. 7., 17. veljače 2008., str. 20). Križevačka biskupija (episkopija – eparhija, dio je zagrebačke metropolije. Križevački vladika (biskup) sufragani je zagrebačkog nadbiskupa i metropolitte.

⁴⁴ Usp. Slavomir Miklović, vladika križevački, *Popratna riječ u Zakonik Kanona Istočnih Crkava* (= ZKIC) prijevod Kršćanska Sadašnjost – Zagreb, 1990., st. V. Križevački je vladika bio ordinarij grkokatolika na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije. Tako u Dalmaciji postoje tri grkokatoličke župe: Kričke, Baljci i Vrlika. Oni su se pojavili 1832. god. Nakon II. svjetskog rata uglavnom su nestali, neki su prešli u pravoslavnju, a neki u Katoličku Crkvu. Njihovo je ujedinjenje (unijati) „miroljubivo sklapanje zajedništva dviju vjera”. ([http://hr.wikipedia.org/wiki/Grkokatolici u Dalmaciji](http://hr.wikipedia.org/wiki/Grkokatolici_u_Dalmaciji)). Danas je vladika Križevački Nikola Kekić (2009.).

⁴⁵ ZKIC, kan. 55: "Prema prastaraj crkvenoj predaji priznatoj već od prvih općih sabora opstoji u Crkvi patrijarhijsko uređenje: zato patrijarsima istočnih crkava

2 veliko nadbiskupske crkve⁴⁶ (kan. 151-154): Siro-malabareska i Ukrajinska);

4 metropoljske crkve *sui iuris*⁴⁷ (kan. 155-173): Etiopska, Siro-malankareska, Romnska, Rutenska;

11 ostalih crkava *sui iuris*⁴⁸ (kan. 174 - 176). kojih još nije posve jasna pravni položaj: Bjeloruska, Albanska, Bugarska, Mađarska, Italo-albanska (grkokatolici u Italiji), Križevačka (Hrvatska, Bosna i Hercegovina te Slovenija),⁴⁹ Makedonska, Srbija i Crna Gora, Ruska, Slovačka, Češka, Grčka (u Grčkoj).

Mnoge su istočne katoličke zajednice uređene kao male skupine; nekada su te skupine malene tako da čine jedinstveni crkveni okrug i o njima se govori u kan. 174-176; to su samosvojne crkve koje su neposredno ovisne od Svetoj Stolici, koje Sveta Stolica povjeri *hijerarhu* koji upravlja tim crkvama prema propisima općeg i krajevnog prava. Njihova konfiguracija još nije posve pravno jasna kao crkve *sui iuris*. Npr. među takve skupine spada, Križevačka eparhija (grkokatolici u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te u Sloveniji), Apostolski egzarhat u Srbiji i Crnoj Gori te Makedoniji.

Kongregacija za istočne crkve prosuđuje ono što se ili s obzirom na osobe ili s obzirom na stvari odnosi na istočne katoličke crkve (čl. 56). "O stvarima koji se mogu ticati odnosa

pripada posebna čast, jer svaki svojoj patrijarhijskoj crkvi stoji na čelu kao otac i glava (*tamquam pater et caput*)."

ZKIC, kan. 56: "Patrijarh je biskup kojemu pripada vlast nad svim biskupima ne izuzimajući metropolit i nad ostalim vjernicima Crkve kojoj je na čelu, po pravnoj odredbi koju je odobrila vrhovna vlast."

⁴⁶ ZKIC, kan. 151: "Veliki nadbiskup metropolit je određene ili od vrhovne crkvene vlasti priznate stolice koji je na čelu jedne cijele samosvojne istočne Crkve koja nema patrijarhijskog naslova."

⁴⁷ ZKIC, kan. 155, § 1: "Metropolitanskoj samosvojnoj Crkvi na čelu je metropolit određene stolice kojega rimski prvosvećenik imenuje, a vijeće hijerarha mu pomaže po pravnoj odredbi." § 2. Samo vrhovnoj crkvenoj vlasti pripada osnivanje, mijenjanje i ukidanje metropoljskih samosvojnih crkava i da njihovo područje omeđi određenim granicama."

⁴⁸ ZKIC, kan. 174: "Samosvojna crkva koja nije patrijarhijska, ni velika nadbiskupska, ni metropoljska povjerava se hijerarhu koji joj je na čelu po odredbi općeg prava i krajevnog prava koje je odredio rimski prvosvećenik." Kan. 175: "Te crkve ovisne neposredno o Apostolskoj Stolici; a prava i obveze o kojima se govori u kan. 159, br. 3 vrši hijerarh kojega ovlasti Apostolska Stolica."

⁴⁹ Križevačka eparhija (biskupija) osnovana je 1777. godine iako je u samom gradu šezdesetak vjernika grkokatolika; grkokatolici su uvijek značajna zajednica u Križevcima kojima je na čelu vladika, u Srbiji i Crnoj Gori ima apostolski egzarh u Ruskom Kosturu, a Makedonija ima Apostolski egzarhat u Skoplju.

i istočnim nekatoličkim crkvama, Kongregacija postupa u dogovoru s Vijećem za jedinstvo kršćana kao i s Vijećem za dijalog među religijama u materiji koja se tiče njihova područja” (čl. 61).⁵⁰

d) Obredna pripadnost

Obredna pripadnost dobiva se krštenjem ili zakonitim prijelazom onih koji su već valjano kršteni. Ovdje ćemo spomenuti tri sakramenta koja imaju posebnu odnosno, u nekim stvarima, različitu disciplinu koja se posebno očituje u liturgijskim knjigama istočnih katolika. U ZKIC, kan. 674, § 1. Čitamo: “Neka se u slavljenju sakramenata pomno održava ono što sadržavaju liturgijske knjige.”

ZKIC kao i ZKP traži za krštenje kuma, a on može biti onaj koji je primio tri sakramenta: krštenje, miropomazanje i Euharistiju (ZKIC, kan. 685, br. 1 - 2.) te uz ostalo, da pripada Katoličkoj Crkvi. Za one koji su valjano kršteni, a radi se o nekatolicima te žele svojevolumeno ući u potpuno zajedništvo Katoličke Crkve, ZKIC donio je posebno poglavlje XVII. (kan. 896 - 901). Posebno je ovdje važno upozoriti na propis ZKIC, kan. 900, § 1: “Neka se ne prima onaj koji još nije navršio četrnaest godina, ako se roditelji protive.”

U istočnim katoličkim crkvama, npr. redovito se s krštenjem dijeli i miropomazanje (sveta krizma).⁵¹ Dijete do 14 godina ima obred katoličkog oca⁵², poslije 14 godina života osoba (muškarac i žena, posebno kod ženidbe) može, uz propisane uvjete, predviđene u ZKIC, kan. 30. sl. promijeniti obred. Posebno ovdje naglašavamo za žene da “kad prestane ženidba, može se slobodno (žena) vratiti u prijašnju samosvojnu crkvu”.⁵³

⁵⁰ Više u: Apostolska konstitucija pape Ivana Pavla II. o rimskoj kuriji “Pastor Bonus” od 28. lipnja 1988., čl. 56 -61.

⁵¹ ZKIC, kan. 694: “Po predaji istočnih crkava miropomazanje podjeljuje prezbiter bilo zajedno s krštenjem bilo odvojeno.” ; usp. OE, 13 - 14. Treba imati u vidu da „svi prezbiteri istočnih crkava mogu miropomazanje, bilo zajedno s krštenjem bilo odvojeno, valjano podjeljuju svim krštenima svake samosvojne crkve, pa i latinske Crkve“.; usp. OE, 14.

⁵² ZKIC, kan. 29, § 1: “Dijete koje još nije navršilo četrnaest godina krštenjem se pribraja samosvojnoj crkvi kojoj pripada katolički otac; ako je samo majka katolkinja ili ako oba roditelja složno zatraže, pribraja se samosvojnoj crkvi kojoj pripada majka poštujući krajevno pravo utvrđeno (statutom) od Apostolske Stolice.”

⁵³ Usp. Pio XII, motu proprio, 2. lipnja, 1957., kan. 9.

Veoma je važna odredba ZKIC, kan. 38. koji glasi: "Vjernici istočnih crkava, premda su povjereni brizi hijerarha ili župnika druge samosvojne crkve, ostaju ipak pribrojeni svojoj samosvojnoj crkvi." Zakonodavac je u ZKIC, kan. 39 - 41. donio posebne propise o održavanju obreda.⁵⁴ Krstitelj je redovito svaki svećenik, župnik, đakon, drugi klerik, član ustanove posvećenoga života, drugi vjernik, otac i majka djeteta ako nema drugih koji bi poznavali način krštenja (ZKIC, kan. 677, § 1-2). Prema ZKIC, kan. 694. Dok je u latinskoj Crkvi biskup redoviti djelitelj krizme, dotle: "Po predaji istočnih crkava miropomazanje podjeljuje prezbyter bilo zajedno s krštenjem bilo odvojeno." Ako miropomazanje nije podijeljeno zajedno s krštenjem onda se "ipak treba pobrinuti, da se što prije podijeli" (ZKIC, kan. 695, § 1). Ako se s krštenjem ne podijeli miropomazanje ili pričest, onda to treba upisati u matice krštenih i to radi praktičnih razloga.

"Što se tiče sudjelovanje djece u presvetoj Euharistiji poslije krsta i miropomazanja, neka se, uz upotrebu mjera opreza, drže propisi liturgijskih knjiga vlastite samosvojne crkve" (ZKIC, kan. 710). Kako vidimo, euharistija (prva pričest) podjeljuje se tek nakon miropomazanja, a ne obratno kao u latinskoj Crkvi. Tu se radi o vidnoj razlici između latinske Crkve i istočnih katoličkih crkava.

Bolesničko pomazanje mogu dijeliti više svećenika zajedno ili svaki svećenik pojedinačno. O sakramentu pokore propisi ZKP i ZKIC su slični.

U istočnim katoličkim crkvama postoji mogućnost ređenja oženjenih prezbitera i đakona, postupajući prema kan. 758 ZKIC. Biskup ne smije biti oženjeni muškarac. Za ređenje đakona i prezbitera prije ređenja traži se ženidbeni list i napisani pristanak supruge (kan. 769, br. 2).

Ovdje treba naglasiti da nevaljano pokušava ženidbu onaj koji je primio sveti red (ZKIC, kan. 804). Dakle, poslije ređenja nema ženidbe. Zato pogrešno je reći da se svećenici žene jer se onaj koji želi živjeti u braku, treba oženiti prije ređenja.

Biskup, protosinđel i sinđel moraju biti neoženjeni muškarci.

Naslov XI ZKIC, (kan. 399-409), posvećen je vjernicima laicima. Zakonodavac je u ZKIC i ZKP nastojao primijeniti, ali

⁵⁴ ZKIC, kan. 41: "Vjernici bilo koje samosvojne crkve, pa i latinske, koji zbog službe, služenja ili zadaće dolaze često u dodir s vjernicima druge samosvojne crkve neka se točno izobrazu u poznavanju i štovanju obreda te crkve, već prema važnosti službe, služenja ili zadaće koju obnašaju." Usp. OE, br. 6.

razumije se, u pravnu formu nauku i odluke II. vatikanskoga sabora o laicima.⁵⁵ Laici su oni vjernici koji nemaju svetoga reda i nisu pribrojeni redovničkom staležu, a svjetovnost im je vlastita. U ZKIC, kan. 401. čitamo: “Zadaća je laika navlastito da se po svojem zvanju bave zemaljskim stvarima i da ih usmjeruju prema Bogu i traže kraljevstvo Božje i prema tome da u posebničkom, obiteljskom i političko-društvenom životu svjedoče za Krista i da ga drugima očituju, da promiču pravedne zakone u društvu i da pridonose, odlikujući se vjerom, molitvom i ljubavlju, poput kvasca posvećuju svijet.” Vjernici laici u istočnim katoličkim crkvama imaju posebna prava i obveze kako prema ZKIC tako i prema partikularnim propisima pojedinih partikularnih crkava.

*Redovničke ustanove*⁵⁶ prema ZKIC, dijele se na: monahe (nisu redovnici), redovnike i družbe zajedničkoga života poput redovnika (ad instar religiosorum). Treba razlikovati red od kongregacije i svjetovne ustanove. Red i kongregacije su: papinskog, patrijahijskog ili eparhijskog prava (ZKIC, kan. 413). Prema ZKIC imamo i posvećene djevice i udovice te družbe apostolskoga života (usp. ZKIC, kan. 572). Sve ustanove trebaju opsluživati ZKIC, partikularno pravo odnosno samostani tipike, a kongregacije posebne statute. Imamo samostalne samostane i monaške konfederacije. Postoje i zavisni samostani (monasterium dipedens) o glavnom samostanu te se trebaju držati tipika⁵⁷ ili statuta imaju i pomoćni samostani (monasterium supsidiarium). Više samostalnih samostana sui iuris može sklopiti udružbu uz napisano dani pristanak toga eparhijskog biskupa te im on odobrava statut udružbe (ZKIC, kan. 439). Svaki samostan treba imati poglavare, skupštine i ekonomе (Synaxes)⁵⁸. U upravljanju sa samostanom trebaju se držati tipika (u latinskoj crkvi statut) samosvojnog samostana. U novicijatu treba proučavati samostanski tipik. Veoma je važan propis iz ZKIC, kan. 480. koji kaže: “U samostanskoj crkvi ne može se osnovati župa,

⁵⁵ O laicima u ZKIC više u: Josip ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kan. 224 - 231). Poslanje i djelovanje*, Zagreb, 2009., str. 167 - 175.

⁵⁶ O zakonodavstvu o redovničkim ustanovama u latinskoj Crkvi, vidi više u: Jure BRKAN, *Ustanove posvećenoga života i družbe apostolskoga života prema Zakoniku kanonskoga prava*, Šibenik, 2007.

⁵⁷ Tipik je propisnik za određeni samostan (kan. 414) za razliku od statuta kongregacije eparhijskog prava.

⁵⁸ Sinaksa u istočnim katoličkim crkvama slična je onome što u latinskoj Crkvi nazivamo samostanski kapitul.

a ni monasi se ne mogu imenovati župnicima bez pristanka patrijarha u granicama područja crkve je na čelu, ili u drugim slučajevima Apostoske Stolice.” Što se tiče samostana koji se naziva *stauropegijski*, on je podložan patrijarhu koji ga osnova.⁵⁹

Posebno moramo ovdje nešto reći o *nekim razlikama o braku kod istočnih katoličkih crkava*⁶⁰ i latinske Crkve. Općenito govoreći, brak odnosno obitelj čine temeljnu ustanovu cijeloga ljudskog društva. Država i Crkva utemeljeni su na obitelji. I jedna i druga donosi zakone o obitelji. O zdravoj obitelji ovisi i ljudsko društvo: država i Crkva. Govoreći teološkim rječnikom, obitelj je *kućna crkva* (LG, 11) u kojoj su roditelji prvi učitelji vjere i morala. Obitelj postaje odnosno rađa se ženidbenom privolom jednog muškarca i jedne žene. Crkva i država propisuju pravilan ustroj i nastanku ženidbe: pripravu za ženidbu, zapreke i nedopuštenosti ženidbe, kvalificirana djelatelja ženidbe, obred te život u braku. Zakonodavac je u ZKIC posvetio 90 kanona ženidbi (kan. 776-786). U istočnoj viziji istočnih katoličkih crkava kod sakramenta ženidbe, naglasak je više stavljan na *sakrament*, dok je u latinskoj Crkvi naglasak stavljen na ženidbenu *privolu* ženidbenih drugova. Ženidba je i sakrament i savez – ugovor pravno sposobnih muškarca i žena radi uzajamne pomoći te rađanja i odgoja potomstva.

U istočnim katoličkim crkvama služitelj je sakramenta ženidbe svećenik (prezbiter i biskup) te su valjane samo ženidbe u nazočnosti: mjesnog hijerarha, ili mjesnog župnika ili svećenika koji ima ovlast od mjerodavnog župnika ili mjerodavnog hijerarha) ili uz određene uvjet pred svjedocima.⁶¹ Trebaju biti barem dvojica svjedoka (kan. 828, § 1). U istočnim katoličkim crkvama zaručnici su pravno sposoban muškarac i žena, a svećenik je onaj koji im dijeli blagoslov. I onda kada je ženidba slavljena pred svjedocima, “neka ženidbeni drugovi ne zanemare da od svećenika što prije dobiju ženidbeni blagoslov” (kan. 832 § 3). Zato u istočnim crkvama blagoslov svećenika čini centralni čin i

⁵⁹ O stauropegijskom samostanu (De monasterio stauropegiaco) više u: ZKIC, kan. 486, § 1-2.

⁶⁰ Usp. D. SALACHAS, *Il sacramento del Matrimonio nel Nuovo Diritto Canonico delle Chiese orientali*, Edizioni Dehoniane Roma, 1994.

⁶¹ Kan. 832. valjana i dopuštena ženidba samo pred samim svjedocima uz uvjet: u smrtnoj pogibelji; izvan smrtno pogibelji ako se razborito prosudi da će prilike potrajati mjesec dana (treba što prije zatražiti od svećenika blagoslov kan. 832, § 3); može se u takvim slučajevima pozvati i nekatolički svećenik.

temelj u nastanku ženidbenoga veza, a intervencija je svećenika sakramentalnost. Tu svećenik ne izvršava samo posebni obred kada blagoslivlja zaručnike, on, dok zaziva Duha Svetoga nad zaručnike, služitelj je Božje tajne koja proizvodi sakrament. U tom smislu treba razumjeti odredbu ZKIC prema kojoj đakon i laik ne mogu prisustvovati ženidbi istočnih katolika, dok je prema ZKP to moguće (ZKP, kan. 1108, § 1). Zato sakrament nastaje od trenutka kada svećenik izvrši obred tako da izvršenu ženidbu *ratum* i neizvršenu *non consummatum* (ZKP kan.1061) teško shvaćaju istočnjaci. Npr. ženidba pod uvjetom ne može se sklopiti (kan. 826), što je suprotno ZKP kan. 1102, § 2).

Kan. 837, § 2 ženidba preko zastupnika ne može se valjano slaviti, osim uz neke uvjete koji su pravno propisani.

Ovdje smo naveli samo neke teološke razlike u shvaćanju sakramenta ženidbe. Dalje ćemo upozoriti na još neke posebnosti u sakramentu ženidbe.

Ovdje treba reći da istočni katolici imaju svećenike kao i latinski katolici. Ženidba se valjano treba sklapati prema zakonima ili katoličkih crkva *sui iuris* ili propisima pravoslavne Crkve, a za protestante koji nemaju svećenika, istočne crkve njihov brak ne priznaju sakramentom crkve, ali se u njihovu slučaju može primijeniti br. 4. iz Deklaracije II. vatikanskog sabora *Dignitatis humanae* o vjerskoj slobodi, gdje se izričito kaže:

“Sloboda ili izuzetost od pritiska u vjerskoj stvari koja pripada pojedinim osobama treba da im se priznaje i kad djeluju u zajednici s drugima. Vjerske naime zajednice zahtijeva društvena narav i čovjeka i same religije. Ovim dakle, zajednicama, dok god se ne vrijeđaju pravedni zahtjevi javnog poretka, pripada po pravu sloboda da sobom upravljaju po vlastitim pravilima (ut secundum proprias normas sese regant), da vrhovno božanstvo štiju javnim kultom, da svoje članove pomažu u vršenju vjerskog života i podržavaju ih poukom, i da promiču one ustanove u kojima bi članovi surađivali u uređenju vlastitog života prema svojim vjerskim načelima (...)”.

Za istočne katolike, ženidbe protestanata uređene su prema vlastitim propisima koji su suglasni naravnom pravu. Ženidbe krštenih nekatolika, izuzevši pravoslavnih, koliko se odnosi na formu, sklopljene su prema prirodnom pravu; nekršteni sklapaju ženidbu prema građanskom pravu koje zahtijeva bilo kakvo vanjsko očitovanje (riječima, znakovima ili činima) bilo

javno bilo privatno. Ni jedne ni druge nisu sakramenti, jer nema svećenika koji je nuždan da bi im istočne katoličke crkve *sui iuris* priznale sakrament, jer nedostaje sveti obred i onda kada dvoje pravoslavnih sklope samo građansku ženidbu između sebe ili s nekom protestantskom strankom. Kod istočnih katolika bitan je sveti obred prema liturgijskim knjigama, tj. blagoslov mladenaca od ovlaštenoga svećenika. Drugim riječima, ako nedostaje sveti obred, npr. između ženidbe pravoslavne stranke i protestantske, koja je slavljena pred službenikom prezbiterijanske crkve.⁶² U ZKP nema sličnih propisa kao u ZKIC u ovoj stvari nego treba kao zakon držati presudu Apostolske signature od 28. 11. 1970.⁶³

Upućujemo i na neke druge različitosti, kao što su npr. zajedničko dijeljenje krštenja i krizme te ranoga dijeljenja pričesti, jer se, naime, istočni vjernik ne smije pričestiti prije nego što je krizman; odredbe o euharistijskom kruhu (kvasni ili beskvasni određuje partikularno pravo svake samosvojne crkve), priznavanje različitih obreda; upisivanje u istočnu Crkvu *sui iuris*; o oženjenim svećenicima, o ustrojstvu istočnih katoličkih crkava *sui iuris*, redovništvu i monaštvu, o laicima, itd. ima dosta različite discipline.

Ovdje je važno zapaziti, posebno u današnje vrijeme kada su nastale migracije stanovništva, da kan. 38 ZKIC propisuje: "Vjernici istočnih crkava, premda su povjereni brizi hijerarha ili župnika druge samosvojne crkve, ostaju ipak pribrojeni svojoj samosvojnoj crkvi." Ovdje latinsku Crkvu podrazumijevamo pod pojam samosvojna Crkva.

Prema ZKIC za *mjesto* sklapanja ženidbe daje se prednost zaručniku..., a u ZKP spolovi su izjednačeni – kako se dogovore.

Prema ZKIC pohvalno se prije zaručiti, kan. 782, § 1.

Pitanje tazbine ZKIC kan. 809, § 1. razlikuje se od ZKP kan. 1092. U latinskoj Crkvi tazbina je zapreka samo u ravnoj lozi, a u ZKIC tazbina je u ravnoj lozi i do drugog stupnja pobočne loze.

Prema ZKIC kan. 811, § 1: "Iz krštenja nastaje između kuma i krštenika te njegovih roditelja duhovno srodstvo koje čini ženidbu nevaljanom." To se naziva *duhovno srodstvo* što u ZKP više ne postoji.

⁶² Usp. Odluka Apostolske Signature, Sententia Part., Nulitas matrimonii inter Orthodoxos declaratur ex defectu formae seu ritus sacri in eius celebratione, 28 novembris 1970., u: OCHOA, *Leges Ecclesiae*, vol. IV/6135; 6257; V/6891, posebno, V/6394 - 6399.

⁶³ Usp. Ibid.

Npr. u ZKP, kan. 1089. postoji ženidbena zapreka u slučaju da se otme samo ženska osoba radi sklapanja ženidbe s njom, a u ZKIC 806. smetnja je za ženidbu izjednačena za muškarce i žene.

Velika je razlika zakonodavstva o ekumenizmu u ZKP i ZKIC. Npr. u Zakoniku latinske Crkve iz 1983. god. nemamo posebne knjige ili naslova koji bi posebno govorio o ekumenizmu. U ZKIC XVIII. naslov je cijeli posvećen toj problematici. Naslov XVIII. naslovljen je "Ekumenizam ili kako treba unapređivati jedinstvo kršćana", kan. 902 - 908. Kako vidimo, tu se radi o šest kanona koji su svrstani pod poseban naslov.⁶⁴

Kada je riječ o *crkvenim službama*, onda je vrijedno upozoriti na ZKIC, kan. 937, § 1: "Tko osniva službu, mora se brinuti da budu pri ruci potrebna sredstva za njezino izvršenje i da se brine za pravednu plaću onima koji vrše službu.

§ 2. Neka krajevno pravo svake samosvojne crkve poblize odredi način na koji se ovi propisi provode, osim ako se je za neke već opće pravo pobrinulo." Taj kanon nismo pronašli u ZKP latinske Crkve.

Kada je riječ o *Crkvenim vremenitim dobrima* onda u ZKIC, kan. 1927. Zakonodavac je propisao: "Vlasti se moraju brinuti da upravitelji crkvenih dobara pruže prikladna jamstva valjana po građanskom pravu, da ne bi Crkva trpjela nikakvu štetu kada ti upravitelji umru ili kad im prestane služba." Zakonodavac je veoma jasan kada je riječ o otuđenju crkvene imovine. Tako u ZKIC, kan. 1039. Propisuje: "Za svako otuđenje traži se pristanak onih koji se to tiče."

ZAKLJUČAK

Upozorili smo u ovom radu na dva različita zakonika te na različitu kodifikaciju, nazivlje, ustrojstvo i različitost obreda. Donekle je različita disciplina o sakramentima: krštenju, krizmi, euharistiji (primanje i slavljenje) i ženidbi te postoje neke posebnosti o svetom redu, posebno o svećeničkom celibatu. Upravo smo radi toga i donijeli ovoj članak o različitosti discipline i obreda unutar Katoličke Crkve koji su u potpunom zajedništvu Katoličke Crkve na ovoj zemlji, a to su oni kršćani

⁶⁴ Usp. Tomo VUKŠIĆ, "Ekumenizam u Zakonicima Katoličke Crkve iz 1917., 1983. i 1990. Godine" u: *Franjo Herman i Kodeks iz 1917*, Đakovo, 2008., str. 261-264.

koji se u njezinu vidljivom uređenju povezuju s Kristom vezama: ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog upravljanja (ZKP, kan. 205; ZKIC, kan. 8). Kristova je Crkva (i latinska i istočne katoličke crkve) na ovome svijetu sazdana kao društvo te ona opstoji u Katoličkoj Crkvi kojom upravlja Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu (ZKP, kan. 204, § 2; ZKIC, kan. 7, § 2).

SOME DIFFERENCES IN THE CODES OF THE LATIN CHURCH AND THE EASTERN CATHOLIC CHURCHES

33

Summary

In the article the author compares two Codes of the Catholic Church: Code of Canon Law for the Latin Church (CIC) and Code of Canons of the Eastern Churches (CCEC); for the purpose of better understanding, he has brought some different names in CCEC in relation to the Latin Church, and he has stressed the principle of equality and respect of mutual discipline and rite.

The Church legislator, St. Father John Paul II, brought in specific regulations for the exercise of the rights of natural and legal persons, as well as for particular structures within the one Catholic Church. The aim of this work is to get to know the differences of two Codes. In this work the author points out different codification, terminology, structure and diversity of rite, as well as the list of Eastern Catholic Churches. All the Churches are *sui iuris* and their rites are equal. The Catholic Church draws breaths of the East and West. Understanding of both Codes contributes to brotherly love among the members of different Churches.

Key words: *canon law, Eastern Catholic Churches, diversities of rites, structures and discipline.*